

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA AGRONOMIJO

Urška LISEC

**OCENA STANJA NASADA V VRTU GRADU
SEVNICA**

DIPLOMSKO DELO

Visokošolski strokovni študij

Ljubljana, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA AGRONOMIJO

Urška LISEC

OCENA STANJA NASADA V VRTU GRADU SEVNICA

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

THE PARK CONDITION IN CASTLE GARDEN SEVNICA

GRADUATION THESIS
Higher professional studies

Ljubljana, 2008

Diplomsko delo je zaključek Visokošolskega strokovnega študija, smer Hortikultura, Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Podatke smo zbirali na gradu Sevnica. Podatke iz literature smo zbirali v splošni knjižnici Sevnica in na Biotehniški fakulteti – Oddelek za agronomijo, Ljubljana, Agronomska knjižnica.

Študijska komisija Oddelka za agronomijo je za mentorja diplomskega dela imenovala doc. dr. Gregorja OSTERCA.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Katja VADNAL
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Član: doc. dr. Gregor OSTERC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Član: doc. dr. Nika KRAVANJA
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Urška LISEC

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Vs
DK	635.925:712.41(417.4 Sevnica) (043.2)
KG	okrasne rastline/grajski vrt/izbor rastlin/Slovenija/Sevnica
KK	AGRIS A50
AV	LISEC Urška
SA	OSTERC, Gregor (mentor)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo
LI	2008
IN	IZBOR IN UPORABA RASTLINSKIH VRST PRI UREDITVAH GRAJSKIH VRTOV
TD	Diplomsko delo (visokošolski strokovni študij)
OP	IX, 27, [1]str., 4 pregl., 16 sl., 17 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	Z metodo terenskega raziskovanja in pregledom literature so bile v grajskem vrtu izvedene raziskave o izboru rastlin nekoč in danes ter o njihovi uporabnosti. S popisom drevnine in fotografskimi posnetki sevniškega grajskega vrta smo pridobili podatke o rastlinskih vrstah, ki smo jih uporabili v poglavju rezultatov. Rezultati kažejo, da je vrt prvo močno spremembo doživel v 19. stoletju. Danes so v sevniškem grajskem vrtu še ohranjene nekatere zanimive rastlinske vrste. Od izvorne zasaditve so ostale drevesne vrste kot so platane, rdeče listne bukve, beli gabri, lipe, jeseni, ginkovec. Vrt v zadnjih desetletjih ni doživel nobene prenove, kar se kaže predvsem v propadanju nekaterih rastlinskih vrst kot so divji kostanji. Pri izbiri rastlinskih vrst upoštevamo klimatske razmere, poznati moramo skrajne višine in širine, ki jih bodo rastline dosegle. Če lahko, upoštevamo tudi zgodovinska izhodišča.

KEY WORDS DOCUMENTATIONS

ŠD	Vs
DC	635.925:712.41(417.4 Sevnica) (043.2)
CX	ornamental plants/castle gardens/selection/Slovenia/Sevnica
CC	AGRIS A50
AU	LISEC, Urška
AA	OSTERC, Gregor (supervisor)
PP	SI-1000, Ljubljana, Jamnikarjeva 101
PB	Univ. of Ljubljana, Biotechnical Faculty., Department of Agronomy
PY	2008
TI	THE CHOICE AND USE OF DIFFERENT PLANT SPECIES TO REGULATE CASTLE GARDENS
DT	Graduation thesis (Higher professional studies)
NO	IX, 27, [1] p., 4 tab., 16 fig., 17 ref.
LA	sl
AL	sl/en
AB	The research about the plant choice in the past and today, as well as their use in garden of castle Sevnica was carried out using the method of field-work and literature review. The data presented in the result chapter were gained by photographing and listing of plants. The results showed that the garden changed greatly in the 19. century. Today we can find some interesting species. From originale planting in the garden we can find <i>Platanus occidentalis</i> , <i>Fagus sylvatica</i> 'Cuprea', <i>Carpinus betulus</i> , <i>Fraxinus excelsior</i> , <i>Tilia platyphyllos</i> , <i>Ginkgo biloba</i> . The garden was not reconstructed during last years what is seen in the ruining of some plant species, like <i>Aesculus hippocastanum</i> . When we chose plants we have to consider climate conditions and final plant dimensions (height and width). If possible, the use of plants, wich where used in historical gardens is necessary.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija	III
Key words docimentation	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo slik	VII
Kazalo preglednic	VIII
slovarček	IX
1 UVOD	1
1.1 VZROK ZA RAZISKAVO	1
1.2 NAMEN IN CILJ RAZISKAVE	1
2 PREGLED OBJAV	2
2.1 TIPI GRAJSKIH VRTOV NA SLOVENSKEM	2
2.1.1 Italijanki renesančni vrt	2
2.1.2 Baročni vrt	2
2.1.3 Geometrijski vrt	2
2.1.4 Nesimetrični vrt	2
2.1.5 Samostanski vrtovi	3
2.2 SEVNIŠKI GRAD SKOZI STOLETJA	3
2.3 VRTOVI SEVNIŠKEGA GRADU	4
2.4 ZNAČILNOSTI GRAJSKEGA VRTA	8
2.4.1 Drevored	8
2.4.1.1 Izbor drevesnih vrst za zasaditev drevoreda	8
2.4.2 Skupinska zasaditev	10
2.4.3 Vodni vrt	10
2.4.4 Zelenjavni vrt	11
2.4.5 Plezalke in ovijalke	12
2.4.6 Grmovnice	12
2.4.7 Cvetoče grede in korita	13
2.5 OSKRBA	13
2.5.1 Oskrba drevoreda	13
2.5.2 Oskrba dreves v skupinski zasaditvi	14
2.5.3 Oskrba vodnega vrta	14
2.5.4 Oskrba grmovnic	14
2.5.5 Oskrba plezalk in ovijalk	14
3 MATERIALI IN METODE DELA	15
3.1 LOKACIJA VRTA	15
3.2 ANALIZA STANJA	15
3.3 METODE DELA	15
4 REZULTATI	16
4.1 ZGODOVINSKA UREDITEV	16
4.2 SEDANJA UREDITEV	16
4.2.1 Deli vrta	16

4.2.1.1	Opis zanimivih drevesnih vrst v grajskem vrtu	str. 17
4.2.2	Vrt skozi leto	21
4.3	OSKRBA RASTLIN V VRTU	22
5	RAZPRAVA IN SKLEPI	23
5.1	PRIMERJAVA GRAJSKEGA VRTA NEKOČ IN DANES	23
6	POVZETEK	25
7	VIRI	26
	ZAHVALA	

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Kaiserjeva litografija Sevnice okoli leta 1830.	5
Slika 2: Sevniški grad v knjigi Status familiae Patachich.	5
Slika 3: Grajski vrtovi na franciscejskem katastru leta 1825.	6
Slika 4: Kamnita cvetlična košarica na balustradnem vrtnem stopnišču.	6
Slika 6: Mamutovec v grajskem vrtu.	17
Slika 7: Lejlandska pacipresa.	18
Slika 8: Kulturne terase na sevniškem gradu.	18
Slika 9: Vinska trta, posajena na terasah sevniškega gradu.	19
Slika 10: Drevored na severnem pobočju grajskega griča.	19
Slika 11: Klesan ovalni vodni bazen.	20
Slika 12: Cvetoča greda v grajskem vrtu.	21
Slika 13: Lubje platane, ki krasi vrt tudi v zimskih mesecih.	21
Slika 14: Cvetlična korita na zahodni ravnici.	22
Slika 15: Nepravilna rez drevesa (lipa).	22
Slika 16: Neoskrbovan mlad nasad vinske trte na kulturnih terasah sevniškega gradu.	23

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Izbor vodnih rastlin.	11
Preglednica 2: Zdravilne rastline in zelišča grajskih vrtov.	12
Preglednica 3: Izbor grmovnic.	13
Preglednica 4: Popis drevnine v grajskem vrtu.	15

SLOVARČEK

Amannshaus – prebivališče uradnika,

Balustrada – ograja, naslon iz stebričev pri balkonih, stopniščih ali odprtih hodnikih,

Castellum – trdnjava,

Habitus – zunanja podoba rastline,

Kaskada – stopničast slap, zlasti umeteni,

Peristil – stebrišče, prostor obdan s stebri,

Rustičen – zidovje oblikovano iz grobo klesanega kamna,

Sloss – grad,

Soliter – osamleno stoječa rastlina, drevo,

Vedutist – slikar, ki slika pokrajino, mesto,

Živica – živa meja,

1 UVOD

1.1 VZROK ZA RAZISKAVO

V Sloveniji je, glede na njeno majhnost, kar veliko gradov, ki imajo zelo bogato zgodovino. Problematika ureditve gradov in vrtov okrog njih je pri nas močno politično obarvana. Že med drugo svetovno vojno so partizani uničili kar nekaj gradov (npr. žužembski grad). Tudi socialistični režim po vojni je nasprotoval vsemu buržuaznemu v družbi. Zato so bile različne preostale plemiške družine izgnane, gradovi pa prepuščeni propadanju. Včasih so v zanemarjene gradove nastanili revne družine, kar vsekakor ni doprineslo k razvoju gradu in njegove okolice.

Vrtovi okrog gradov v Sloveniji so med najstarejšimi vrtovi tudi v evropskem merilu, vendar se je njihova identiteta izgubila! Le malo kje na slovenskem še lahko najdemo avtentično ohranjene vrtove, kar pa je temna plat naše kulturne zgodovine. Veliko pozornost usmerjamo ohranitvi stavb, na vrtove pa pozabljamo, zato bi bil skrajni čas za obnovo in oživitev grajskih vrtov.

Izbor rastlin za ureditev grajskih vrtov se lahko močno razlikujejo glede na velikost, značaj in stanje vrta. Poleg analize zemljišča in ocene stanja vrta je dobro poznati tudi zgodovino in razvoj vrta. Z opazovanjem vrta preko leta poskušamo ugotoviti osnovne ideje prvotne zasaditve (Wright, 1996).

1.2 NAMEN IN CILJ RAZISKAVE

Namen diplomske naloge je analiza grajskih vrtov, predstavitev rastlinskih vrst v grajskem vrtu. Namen in smoter grajskih vrtov lahko celostno ugotovimo s pomočjo rastlinskih vrst, ki so bile najbolj razširjene v teh vrtovih v preteklosti. Na osnovi teh analiz je mogoče podati celovit načrt obnove teh vrtov.

Cilj diplomske naloge je na podlagi zgodovinskih virov in analize sedanjega stanja vrta prikazati možnost ureditve vrta ob gradu Sevnica.

2 PREGLED OBJAV

2.1 TIPI GRAJSKIH VRTOV NA SLOVENSKEM

Kot se spreminjajo letni časi v vrtu, tako so se spreminjali tudi tipi vrtov skozi stoletja. Glede na to, da smo dolgo časa pripadali Avstro – Ogrski monarhiji so se vrtni stili prenašali k nam preko germansko govorečih dežel. Zato imamo pri nas različne vrtno stile.

2.1.1 Italijanski renesančni vrt

Ti vrtovi so se pojavili v Italiji ob palačah in vilah v začetku 17. in 18. stoletja. Bistvo teh vrtov so stroge arhitekturne in simetrične zasnove, ki so v skladu z objektom, ki ga obdajajo.

Italijanski vrtovi se razprostirajo na dvignjenih legah in jih sestavljajo terase, stopnišča, ki vodijo do senčnih sprehajališč, vodomotov, kaskad in vodnih kanalov. Na terasah so parterne zasnove s cvetličnimi gredami, obrobljene s pušpanom in simetrično postavljenimi striženimi obeliski in piramidami. Druge tipične prvine so kipi, balustrade, posode ali vaze za citruse in okrasne rastline. Te prvine vnesejo v vrt eleganco, pravilnost ter urejenost (Wright, 1996).

2.1.2 Baročni vrt

Prevladuje v Franciji na ravnini. Nahaja se v sklopu dvorcev, ki so jim vrtovi kot dodatek. V tem vrtu prevladujejo enoletnice močnih barv, obrobljene z pristriženimi zimzelenimi rastlinami v geometrijskih oblikah. Trate delujejo gladko, homogeno kot preproga. Os parka se zaključuje z vodnim objektom (Wright, 1996).

2.1.3 Geometrijski vrt

Geometrijsko oblikovanje gredic je v naravo vnesel človeški razum, ki je naravi sicer tuj. Prednost pravih gred je poudarjena barvna zaključenost s takojšnjimi barvnimi učinki. Barve morajo biti skrbno izbrane, zato omejimo število rastlinskih vrst. V tem vrtu je praviloma največ trajnic, živahnih barv. Za še močnejše poudarke pa poskrbi geometrijski okvir, ki jih obdaja (Mavrič, 1999).

2.1.4 Nesimetrični vrt

Kot že samo ime pove v tem vrtu ne najdemo simetrije, tu ni strogih simetričnih potez, temveč prevladujejo nenadzorovani, mehki, krožni vzorci. Pogosto zajema prosto rastoče rastline v prelivajočih se gredah in skupinah. Vendar pa takega vrta ne smemo prepustiti nenadzorovani razrasti, saj v takem primeru dobimo videz neurejenosti. Koncept takšnega vrta je gojenje avtohtonih vrst v naravnih združbah in skupinah ter nekaj izbranih vrst rastlin (Wright, 1996).

2.1.5 Samostanski vrtovi

Prvi evropski samostani so prevzeli rimski atrij in peristol, ki sta postala zaprt dvoriščni vrt oziroma samostansko stebrišče. Nahajali so se znotraj samostanskih zidov. To je notranje dvorišče, na katerem so bili urejeni zeliščni vrt, zelenjavni vrt in sadovnjak. Osnovna ureditev je bila četverokotnik, razdeljen s potkami na štiri grede, v obliki križa, z vodnjakom ali bazenom na sredini. Sestavljale so ga ozke grede z zelenjavo in zelišči, kot so šetraj, janež, meta, petršilj, kumina (Ogrin, 1993).

2.2 SEVNIŠKI GRAD SKOZI STOLETJA

Ozemlje sevniškega gradu je bilo v posesti salzburške nadškofije že od leta 1043 dalje, vendar se omenja sorazmerno pozno. Leta 1275 je v neki listini zabeleženo nemško ime naselja Sevnica – Liechtenwald, kar bi po naše pomenilo redek, zračen gozd. Grad se kot castellum Liechtenwalde omenja šele v salzburškem urbarju za Brežice in Sevnico iz l. 1309, v poglavju o sevniškem uradu, kjer so med njegovimi prebivalci naštetih kastelan, vratar in stražarji, obenem pa so natanko popisani njihovi dohodki. V urbarju iz l. 1322 se omenja grad kot castrum Liechtenwald, l. 1323 pa je naveden kot amannshaus – prebivališče uradnika, ki upravlja sevniški grad. Pozneje se v listinah omenja l. 1346 die vest Lehtenwald, l. 1373 Liechtenwald in l. 1494 sloss Liechtenwald. Ko je l. 1479 zasedel nadškofijsko stolico v Salzburgu Bernard Rohr, to ni bilo povšeči cesarju Frideriku III. in posledica je bil oborožen boj. Rohr se je, išoč zaveznike, pri tem povezal z ogrsko-hrvaškim kraljem Matijo Korvinom in mu prepustil varstvo nad svojimi koroškimi, podravske in posavskimi gradovi. Grad Sevnica je ostal v ogrskih rokah do leta 1491, ko so ga po požunskem miru prevzel kralj Matija Korovin in ga je leta 1494 spet vrnil slazburški nadškofiji novi cesar Maksimilijan (Stopar, 1993).

Na gradu so se poslej vrstili oskrbniki, tako Hans Rajhenburški, po njegovi smrti l. 1519 dosmrtno Ivan Ungnad, l. 1558 Oswald Göriacher. Leta 1563 je vzel gosposčino v najem Boltežar baron plemeniti Lamberg, l. 1590 Ivan baron plemeniti Khiesl, l. 1595 pa jo je kupil v dedno lasti Inocenc Moscon. Zadeve okrog nakupa so se zapletle, tako da je posest po nastopu nadškofa Parisa Lodrona l. 1619 spet prišla pod salzburško vrhovno oblast in je ostala salzburška vse do leta 1803, vendar pa so na gradu še naprej gospodovali Mosconi in njihovi dediči – ti so ga dobili v dedni fevd za zvišano kupnino 40 000 fl. šele l. 1637 po dolgotrajnem prerekanju. Od leta 1675 je posedovala grad Ana Elizabeta, grofica Turjaška rojena Moscon, nato je do druge svetovne vojne prehajal iz rok v roke. Najpomembnejše obdobje za sajenje vrtov je bilo med leti 1803 in 1864, ko je bil lastnik gradu Handel plemeniti Rebenburg (Stopar, 1993).

Grad je v svoji današnji podobi štiritraktna stavba z okroglimi stolpi na vogalih, veliko, z balustradno ograjo opremljeno ploščadjo na zahodu in pravokotnim notranjim dvoriščem z vodnjakom na sredi. Približamo se mu po položni poti, ki se vije po grajskem pobočju in nas pripelje do grajskega vhoda na južni strani objekta. Vhodni portal je polkrožen, rustično oblikovan. Nad njim je reliefna plošča, na kateri vzpenjajoča se leva pridružujeta grba Mosconov in Aichelburgov. Pod grboma je napis,

ki z imenovanjem takratnih lastnikov indirektno sporoča, da sta grad prezidala Inocen Moscon in njegova soproga.

Desno od vrat je antični relief, domnevno izvirajoč z bližnjega gradišča na Vranju, s portretnima podobama dveh pokojnih zakoncev. Obokana vrata z ohranjenimi durci vodijo skozi obokano vežo na renesančno dvorišče, na vseh štirih straneh odlikovano z dvonadstropnimi arkadami; te slone v pritličju na štirioglatih, v nadstropjih na okroglih stebrih. Pritličja so v vseh traktih obokana in rabijo večidel za kleti, v drugem nadstropju pa so delno še ohranjeni leseni stropi. Pomembnejši arhitekturni detajli so redki, umetnostno zanimiv pa je predvsem poznoromanski stolp, vpet sredi vzhodnega trakta. Značaj stolpa – bergfrida, ki je edina evidentna sestavina prvotne grajske zasnove, opredeljujejo v tlorisu lepo razvidne, 2,60 m debele stene, časovno pa ga determinirata poznoromanska svetlobna lina, ki so jo ob raziskavah l. 1964 izluščili iz njegove južne stene in je vidna v sosednjem prostoru v drugem nadstropju južnega trakta, ter način zidave s poudarjenimi klesanimi ogelniki (Stopar, 1993).

Grajska kapela, ki je urejena v 1. nadstropju jugozahodnega stolpa, je renesančno-baročna, od stare opreme pa je fragmentarno ohranjen zlati oltarček iz l. 1637. Gosposko drugo nadstropje južnega trakta je umetnostno najpomembnejše. Skozi vrsto sob, ki se odlikujejo z imenitno neorenesančno opremo kot so opaži, ključavnice in slikane renesančne usnjene tapete, pridemo v jugozahodni stolp, katerega stene so okrašene s freskami iz okoli l. 1720. Slikarija, ki je ohranjena skoraj na celotnem obodu stene, obsega prizore z motivi štirih letnih časov in prizor domače vrtne zabave z muzicirajočimi plemiči v parku pred fantazijskim dvorcem. Del obokov na arkadnih hodnikih drugega nadstropja je okrašen z neoklasicističnimi stropnimi arabeskami, ki spominjajo na tiste iz sprehajališča v Rogaški Slatini. Grad je obdan s precej opustelim parkom. Jugovzhodno od njega je tako imenovana Lutrovska klet, tipična renesančna stavba, opremljena s tempera slikarijami iz okoli l. 1600, ki se motivno vežejo na svetopisemsko izročilo (Stopar, 1993).

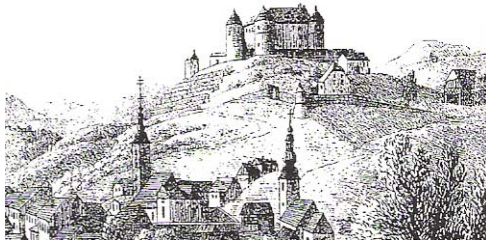
Grad je dobil svojo sedanjo podobo med leti 1595 in 1597, ko so bili lastniki Mosconi. Staro utrdbo so spremenili v sodobno rezidenco in razen stolpa povsem prezidali njegove starejše sestavine. O prvotni podobi gradu lahko le ugibamo, čeprav sklepamo, da že od začetka ni šlo samo za stolp. V dobi Mosconov je dobil sorazmerno enotne štiri trakto, arkade in s kordonskimi palicami opremljene vogalne stolpe. Stari stolp so znižali do njegove današnje višine šele po požaru l. 1763 in ga pri tem izravnali z višino vzhodnega trakta. Vsekakor na risbi grofa Antona Auersperga – Anastazija Gruna iz okoli leta 1820 – 1830 ni več viden. Poznejše, za celotno podobo gradu ne bistvene predelave, izvirajo iz časa Rebenburga in Aussenerja (Stopar, 1993).

2.3 VRTOVI SEVNIŠKEGA GRADU

Povzeto po viru Simič in Kolšek, 2000.

Plemiškega grajskega bivališča v Sevnici, nekdanj imenovanega Oberlichtenwald, ne gre predstavljati, ne da bi začeli s slikovito krajinsko podobo Posavja. Kopasti razgledni grič na levem bregu Save, na katerem stoji grad Sevnica, je namreč le eden v vrsti gričevnih, z vinogradi in sadovnjaki pokritih vzpetin, ki na severu valovito obrobijo

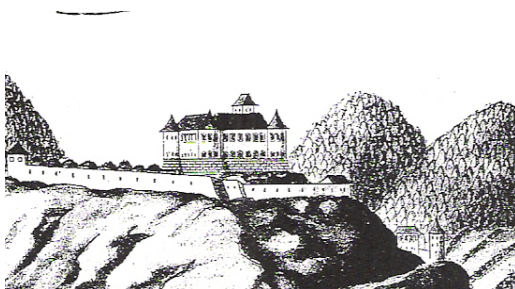
reko. Mogočna stavbna gmota gradu s štirimi krožnimi stolpi prevladuje nad srednjeveškim trškim jedrom Sevnice. Z dvema nizoma stavb ob osrednjem trgu, z značilnima cerkvenima poudarkoma in gostim zastorom obrežnega rastja, je stara Sevnica – Lichtenwald bila privlačen motiv za vedutiste in fotografe že v preteklosti, a tudi danes vabi mimo vozeče, da prečkajo Savo in si jo ogledajo od blizu (slika 1).

Slika 1: Kaiserjeva litografija Sevnice okoli leta 1830 (Simič in Kolšek, 2000).

Stavbni del kompleksa – grad in tako imenovana Lutrovska klet, v času reformacije kapela za luteranske obrede, je dobil svojo današnjo renesančno stavbno obliko in najrazličnejše arhitekturno okrasje, freske in nekatere skulpture, že v času lastništva grofov Mosconov, ki so po letu 1595 ustvarili mogočno stavbo s štirimi trakti, vogalnimi stolpi in vhodom, na novo urejenim na južni strani. Še danes ga poudarja rustičen portal z njegovim grbom, ki vodi na notranje dvorišče z arkadami in kamnitim vodnjakom. H gradu so spadali še gospodarski objekti, razmeščeni po strmih pobočjih – poleg omenjene Lutrovske kleti, ki je služila za kaščo in kasneje za vinsko klet, še konjušnica, oskrbnikova hiša in vrtna hiša s steklenjakom.

Na srednjeveško grajsko utrdbo, iz katere je grad izšel, so še dolgo časa spominjali obrambni jarek in obzidje, ki ju je odstranila šele rodbina Rebenburg, v začetku 19. stoletja. Grad kot utrdbo je leta 1681 na bakrorezu upodobil Georg Mathaus Vischer, prav takšen pa je prikazan v knjigi lastniških oziroma z ženitvami pridobljenih gradov in dvorcev hrvaške plemiške rodbine Patachich iz leta 1740 (slika 2). Tu je znotraj obzidja viden sadni vrt, prva sled o zgodnjem načinu zunanje ureditve gradu.

Slika 2: Sevniški grad v knjigi Status familiae Patachich (Simič in Kolšek, 2000).

Leta 1803 je lastnik gradu in posesti postal Johann Nepomuk Händl, ki ga je avstrijski cesar zaradi zaslug v vojni leta 1809 povzdignil v plemenitega Rebenburga. Ta izobraženi in sposobni mož je uredil grad v udobno sodobno bivališče in temeljito spremenil tudi njegovo okolico. Odstranil je obzidje, zasul obrambne jarke, na južnem

grajskem pobočju, do tedaj poraslem s trnatimi rastlinami, pa s precejšnim posegom v teren zgradil škarpirane kulturne terase in jih zasadil z vinsko trto in žlahtnim sadnim drevjem. Na najvišji terasi pod grajskim platojem pa se je razprostiral tudi razsežen zelenjavni vrt. S trga so na grad vodile tri poti, med njimi še danes ohranjena glavna tlakovana pot, ob kateri je lastnik v čast obiska nadvojvode Johanna v Sevnici leta 1812 posadil dreved.

Franciscejski kataster iz leta 1825 (slika 3) prikazuje dva geometrijska vrtova na platoju vzhodno in zahodno ob gradu, na severu pa ju povezuje zvijugana sprehajalna pot. Viri govorijo o dišečem cvetličnem vrtu na treh straneh ob gadu. Zahodni vrt ima kot sredinski motiv na katastru celo vodni bazen z vodometom, kar pa je bil glede na slemensko lego gradu verjetno le kartografski prikaz, saj njegov obstoj pri današnjih izkopavanjih ni bil dokazan.

Slika 3: Grajski vrtovi na franciscejskem katastru leta 1825 (Kolšek, 1995).

V notranji simetriji in ornamentiki obeh vrtov odseva baročni oblikovni vpliv, kar potrjuje še rokokojsko zvijugana linija povezovalne poti. O bogastvu nekdanjega vrta govorijo številne, še ohranjene parkovne skulpture, med njimi Marija z detetom na podstavku, kip svetnika pred Lutrovske kletjo, plastiki psa in žabe, kamnita vaza (slika 4), ostanek stenske fontane ter kamnite levje skulpture, ki so krasile razgledni balkon pred grajskim vhodom. Nenazadnje sta zanimivi škarpirani terasi tik gradu, ki sta nastali prav tako za časa rodbine Händl pl. Rebenburg. Zahodna terasa s stopniščem v vrt je bila opremljena z balustradnim okrasjem, kamnitimi cvetličnimi košaricami, pa tudi ovalnim vodnim bazenom ob stopniščnem vznožju.

Slika 4: Kamnita cvetlična košarica na balustradnem vrtnem stopnišču (Simčič in Kolšek, 2000).

Do neke mere so morda za ureditev grajske okolice dale navdih tudi zgodnje baročne freske v jugovzhodnem stolpu gradu, ki prikazujejo alegorije štirih letnih časov, oranževce v tipičnih renesančnih posodah, največja med njimi, nastala po bakrorezni predlogi, pa kaže družabni prizor s plemiči v domišljijem vrtu.

Da je bil vrt resnično nekaj posebnega, potrjuje dejstvo, da si ga je nadvojvoda Johann leta 1812 še posebej ogledal. Glede na dolgo prisotnost Rebenburgov, saj je imel Händlov sin Ludvig grad v lasti do leta 1864, pa so verjetno iz njihovega časa tudi nekatera starejša drevesa na obodu grajske ravnice in pa historicistični dodatki, kot na primer krogovičasta neogotska ograja na razgledališču, klesana kamnita baza razglednega paviljona zahodno od gradu, rusticiran vrtni portal – vhod v vrt, ornamentiran tlak iz rečnik prodnikov pred Lutrovsko kletjo.

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja, za časa lastnika dr. Aussererja, je bila zgrajena pot na grad s severne strani, verjetno sočasno so tudi sprehajalne steze na severozahodnem pobočju, tamkajšnja mogočna drevesa in ostanek drevoreda divjih kostanjev ob cesti. To domnevo potrjuje starost nekaterih ohranjenih primerkov. Drevesno zbirko na obodu grajske ravnice, po opustitvi okrasnih vrtov ob gradu pa tudi na samem platoju, je močno obogatila tudi grofovska rodbina Arco-Zinnenberg, ki je bila z zadnjo lastnico, grofico Matildo Arco-Zinnenberg, poročeno Trankl, prisotna na gradu do obdobja med obema vojnama. Mnoge eksotične posodovke, serijsko izdelane skulpture, fasadne popenjalke in starinske grmovnice so v tistem času, glede na vrtni slog preloma stoletja, pestrile grajski objekt. Da je bilo mogoče prezimovati zahtevne rastline, so ob škarpri pri vrtni hiši postavili večji steklenjak, ki je še nekaj časa po drugi svetovni vojni služil tukajšnji vrtnariji za gojenje rastlin in njihovo prezimitev.

Med izstopajočimi drevesnimi primerki, ki so kljub močnemu prereditveni v preteklih desetletjih danes še ohranjeni, je poleg mogočnih platan, rdeče listnih bukev, belih gabrov, jesenov, divjih kostanjev, hrastov in lip, potrebno omeniti še lejlandsko pacipreso. Ta po slikoviti razrasti in redkosti vrste preseneča obiskovalca na vzhodni ravnici ob gradu.

Grad z okolico več let obnavljajo, objekt že služi kot razstavni, prireditveni prostor s poročno dvorano, vse pogosteje pa je dobrodošlo prizorišče kongresnega turizma. Z ustrezno vsebinsko zapolnitvijo gradu in spremljajočih objektov bo tudi prenova grajskih vrtov in parka, začeta pred nekaj leti, postala smiselna. Ne le objekti, tudi njihovo okolje je namreč pomembno za celovito doživljanje kulturnega spomenika, s tem pa tudi za njegovo gospodarsko uporabnost. Zato je bila do sedaj pri obnovi posebna pozornost posvečena rekonstrukciji kulturnih teras, kjer bodo v bližnji prihodnosti zasajene trte in sadno drevje. To ne bo le kultiviralo in popestrilo videza grajskega griča, temveč naj bi bilo tudi sestavni del tukajšnje gostinske ponudbe. Grad bi morda v bodoče lahko postal celo ena od točk posavske vinske ceste z degustacijsko kletjo.

Za prenovalno in delno rekonstrukcijo so predvideni tudi drugi deli vrta: stebričaste ograje z okrasjem na terasah ob gradu, balkon s krogovičasto ograjo in levjimi skulpturami, nekdanji vodni motivi, razgledni paviljon, pa tudi vrtnarjeva hiša s sadno cvetličnim

vrtom. Restavrirane bodo plastike. Čeprav njihove nekdanje lokacije niso v celoti ugotovljene, bo glede na slogovne značilnosti parka, prostorsko logiko in nove namembnosti gradu, mogoče s kiparskim vrtnim inventarjem poustvariti izvorni vtis zgodovinskega okolja. K temu bo pripomogla tudi ostala oprema in rastlinski dodatki, ki bodo povzeti iz obstoječih slikarskih in fotografskih virov.

Postopoma kultivirajo tudi gozd na severnem pobočju griča, ki bo negovan kot sestavni del parka. Njegove drevesne posebnosti, ki dajejo grajskemu okolju markanten pečat, so pravkar v postopku sanacije, zasajena pa bo tudi nova, pretehtano izbrana drevesa, ki bodo rekonstruirale vegetacijski okvir gradu in omogočila prijetnejše bivalno okolje obiskovalcem prireditvev, sprehajalcem in izletnikom.

2.4 ZNAČILNOSTI GRAJSKEGA VRTA

Grajski vrt je bil v začetku namenjen predvsem kot zelenjavni in sadni vrt, ki je bil namenjen samooskrbi grajske gospode. V renesansi in baroku pa preide v vrt, ki je namenjen oddihu. Danes pa je namenjen kulturnim prireditvam, kot so gledališke in lutkovne predstave, oddihu in v protokolarne namene.

2.4.1 Drevored

Z drevesi zakrijemo stvari, ki jih ne želimo videti. Drevje sadimo v vrsti ali v pasovih, da zakrijemo hišo, cesto, zid. Drevje je odlična zaščita pred hrupom in onesnaževanjem. Pazimo le, da z napačno zasaditvijo in napačnim izborom drevesnih vrst ne povdarimo tistega, kar skušamo zakriti. Zaščitni pas drevja je odlična zaščita pred vetrom, ker veter ublaži in ne povzroča vrtincev kot trdne prepreke. Z njim lahko zaščitimo tudi rastline pred pozebami in zmrzaljo (Gardiner, 1996a).

Ali bo sajenje drevoreda pravilno ali ne, je odvisno od uniformnosti dreves. To pogosto dosežemo predvsem z rezjo. Če je drevored daljši ali bolj raven, toliko večji vpliv ima na krajino.

Velika drevesa pogosto sadimo z obeh strani, da označimo smer oziroma žariščno točko, ki jo želimo poudariti. Že od nekdaj so v drevorede sadili gozdno drevje kot sta bukev in divji kostanj, iglavce pa so v drevoredih začeli uporabljati šele v sodobnih nasadih (Gardiner, 1996a).

2.4.1.1 Izbor drevesnih vrst za zasaditev drevoreda

Povzeto po viru Noordhuis, 2004.

Pri izboru drevesnih vrst za sajenje drevoreda že v drevesnici izberemo primerne sadike, ki morajo biti zdrave, imeti morajo že oblikovano visoko deblo, kar nam olajša delo v naslednjih letih pri gojenju drevoreda. Danes ne sadimo več tistih rastlinskih vrst, ki so nekoč veljale za najbolj primerne (*Aesculus* sp., *Acer* sp.), ker jih ogrožajo različne bolezni.

***Aceraceae* – Javorovke**

***Acer* sp. - Javor**

Javorji so obsežen rod dreves in grmov iz Evrope, Severne Amerike, Azije in severne Afrike ter se med seboj močno razlikujejo. Večina vrst je nezahtevnih in uspevajo v vsaki vrtni zemlji, nekatere vrste pa zahtevajo vlažno ali zaščiteno rastišče. Ta rod uporabljamo zaradi dekorativnih listov, ki se v jeseni lepo obarvajo, odlikujejo se še po lubju, cvetovih in plodovih. Velik problem v zadnjih letih predstavlja nevarnost okužbe z ovelostjo listavcev (*Verticilium alboatrum*).

***Betulaceae* – Brezovke**

***Betula* sp. – Breza**

Za vse vrste je skupna lastnost, da hočejo sončen prostor in ne prenašajo sence. Lepe so skozi vse leto.

Navadna breza je razširjena skoraj po vsej Evropi ter je vsestransko uporabna, skromna in odporna vrsta. Ima tanke veje, ki se s starostjo vse bolj povešajo.

***Fagaceae* - Bukvovke**

***Fagus* sp. - Bukev**

Rastejo na svežih globokih tleh, prenašajo tako močno sonce kot tudi globoko senco. Za razvoj potrebujejo veliko prostora, zato jih sadimo posamič, v večje vrtove in parke. Slabo prenašajo pozno slano.

***Hippocastanaceae* – Divji kostanjevci**

***Aesculus hippocastanum* – Divji kostanj**

Priljubljeno drevoredno drevo za večje drevorede. Potrebuje globoka sveža tla, kjer raste hitreje. Obrezovanje ni potrebno, če imajo za rast drevesa dovolj prostora. Sadimo ga tam kjer potrebujemo senco. Divji kostanj živi 100 do 200 let, je krhko in precej občutljivo drevo. V zadnjih letih se ta občutljivost izrazito kaže pri okužbi s kostanjevim listnim zavrtačem (*Cameraria ohridella*, Deschka in Dimić).

***Platanaceae* – Platanovke**

***Platanus* sp. - Platana**

Platane sodijo med priljubljena parkovna drevesa. To so visoka hitro rastoča drevesa. Zelo opazna lastnost platan je njihova skorja, ki se lušči z debla. Niso zahtevna drevesa in uspevajo skoraj povsod, ne prenašajo mokrih tal. Zaradi njihove razrasti potrebujejo veliko prostora.

***Salicaceae* – Vrbovke**

***Salix* sp. – Vrba**

Imajo v naravi velik ekološki pomen, saj jih poleg večjih drevoredov uporabljamo za utrjevanje rečnih bregov in brežin, za ozelenjevanje v gorah in močvirjih, manjše vrtove in celo skalnjake. So nezahtevne za rastišča.

***Tiliaceae* – Lipovke**

***Tilia* sp. - Lipa**

Za rast potrebujejo dobro zemljo in ne preveč suha tla. Slabo prenašajo kislila tla in mestni zrak. Drevoredi v mestih slabo uspevajo, hitro obolijo, napade jih rdeči pajek in so lahko že sredi poletja brez listja, z izjemo nekaterih sort.

***Ulmaceae* - Brestovci**

***Ulmus* sp. – Brest**

So izrazite parkovne in drevoredne vrste. So hitro rastoča drevesa s široko krošnjo, njihova značilna lastnost so krilati plodovi in lepa jesenska barvitost.

2.4.2 Skupinska zasaditev

V velikih vrtovih drevesa sadimo v skupine po nekaj dreves. Bolje oblikujejo ogrodje vrta in ustvarjajo žariščne točke vrta. Ustvarimo lahko miniaturno gozdno krajino. Drevesa v skupinah sadimo bolj skupaj, da bo rast vitkejša in asimetrična. Drevesa se bodo med seboj prepletala in dajala naravnejši videz. Pod njimi se bo ustvarilo specifično rastišče, ki je primerno za zgodnje cvetoče gozdne rastline.

S pravilno izbiro in kombiniranjem različnih drevesnih vrst lahko dosežemo, da vsak letni čas izstopa vsaj eno drevo zaradi svoje drugačnosti. Spomladi pride do izraza drevesna vrsta z nenavadnim mladim listjem, pozno spomladi in zgodaj poleti takšna, ki ima zelo privlačno cvetje. Jeseni, ko listje spreminja barve, je zanimiva večina listavcev, pozimi pa lahko pridejo do izraza iglavci. Z izbiro različnih drevesnih vrst lahko tudi uravnavamo kontraste v vrtu (Gardiner, 1996a).

Primerne vrste za skupinsko zasaditev so:

- Hrast (*Quercus* sp.)
- Bukev (*Fagus* sp.)
- Trepetlika (*Populus tremula*)
- Topoli (*Populus* sp.)
- Javorji (*Acer* sp.).

2.4.3 Vodni vrt

Vodni vrt je življenjsko okolje za posebne vrste rastlin in tudi zavetje mnogim živalim. Voda lahko deluje pomirjajoče ali vzburjajoče. Stoječa voda je tiha, na njeni površini se zrcali vrt. Tekoča voda daje vrtu vesel ton in dinamičnost, pa naj si bo v obliki klasičnega vodometa ali padajočega slapa (Bernard, 1999).

Pri izbiri rastlin za sajenje vodnega bazena moramo paziti kakšne rastline bomo sadili, saj je praviloma ob njem manj prostora, namenjenega obvodnim rastlinam, več pa tistim s plavajočimi listi (preglednica 1). Robov bazena ne zakrivamo, saj je pomembna sestavna prvina, zlasti če je zgrajen iz zanimivega materiala. V mnogih primerih so okrasni bazeni postavljeni tako, da ustvarjajo žariščni motiv vrta (Mastnak, 1999).

Preglednica 1: Izbor vodnih rastlin za zasaditev vodnega vrta (Bernard, 1999).

BOTANIČNO IME	SLOVENSKO IME	UPORABA IN ZNAČILNOSTI
<i>Aponogeton plantago-aquatica</i>	žabnica	Plavajoči listi z belim socvetjem
<i>Butomus umbellatus</i>	vodoljuba	Rožnatordeči cvetovi, združeni v atraktivnih kobulih v juliju
<i>Ceratophyllum demersum</i>	rogolist	Proizvajalec kisika
<i>Chrysosplenium alternifolium</i>	vraničnik	Raste v vodi
<i>Hydrocharis morsus-ranae</i>	šejek	Plavajoča rastlina, podobna lokvanju
<i>Nymphaea</i> sp.	lokvanj	Za vodni vrt, bazene, ribnike, akvarije, vodna korita
<i>Nymphoides peltata</i>	močvirka, lokvanjka	Rumeni cvetovi nekoliko štrlijo iznad vode, podobna lokvanju
<i>Pistia stratiotes</i>	vodna ločika	Gobasto oblikovani listi, združeni v plavajočo rozeto
<i>Ranunculus aquatilis</i>	navadna vodna zlatica	Nežni potopljeni listi, cvetovi na pecljih, ki štrlijo iz vode
<i>Trapa natans</i>	orešek	Poleti se listi obarvajo rdečkasto, za rast potrebuje veliko sonca

2.4.4 Zelenjavni vrt

Navadno je ograjen prostor, zavarovan pred domačimi ali divjimi živalmi. Zelenjavni vrt je pri nas še vedno poglavitni del vrta, v katerem zelenjavne grede zavzemajo večino razpoložljivega prostora (Bernard, 1999).

Po starih zapisih lahko sklepamo, da so bili prvi vrtovi povezani z verskimi zgradbami. Tu so gojili rastline za hrano, zdravljenje in za uporabo pri svojih obredih.

V začetku srednjega veka se je evropska družba ustalila, palače in lovske kočje plemenitašev niso bile več tako močno utrjene. Veliki vrtovi so bili razdeljeni kakor samostanski v manjše parcele, ki pa namensko niso bile tako ločene.

Poleg zelenjave pa so na grajskih vrtovih gojili zelišča in zdravilne rastline (preglednica 2). Vzorci gredic so bili geometrijski, preprosti ali zapleteni odvisno od vrste zelišč in načina obrezovanja (Sušnik, 1999).

Preglednica 2: Zdravilne rastline in zelišča grajskih vrtov (Bernard, 1999).

BOTANIČNO IME	SLOVENSKO IME
<i>Arctium lappa</i>	repinec
<i>Salvia officinalis</i>	žajbelj
<i>Sempervivum tectorum</i>	netresk
<i>Foeniculum vulgare</i>	komarček
<i>Anethum graveolens</i>	koper
<i>Mentha x piperita</i>	meta
<i>Rosmarinus officinalis</i>	rožmarin
<i>Calendula officinalis</i>	ognjič
<i>Satureja hortensis</i>	šetrjaj
<i>Artemisia absinthium</i>	pelin
<i>Thymus vulgaris</i>	timijan

2.4.5 Plezalke in ovijalke

Lesnate in zelnate vzpenjavke so ena od najbolj vsestranskih rastlinskih skupin, ki daje izredne možnosti za domiselno oblikovanje vrta. Če jih gojimo ob opori, bodisi ob hišni steni ali na prosto stoječih stebrih ali pergolah, vnašajo v vrtno zasnovo močno vertikalno prvino. Če nimajo opore, se njihovi poganjki bohotno širijo in dajejo vrtu barvo, teksturo in vodoravno linijo, nekatere pa so odlične pokrovne rastline, ki zatrejo plevel. Njihova najpomembnejša lastnost pa je ta, da lahko zakrijejo nelepe vrtno sestavine. Če jim omogočimo, da se vzpenjajo po drugih rastlinah, je vrt zaradi vzpenjavk zanimivejši, saj spletejo nove barvne in teksturne prvine v vrtni zasnovi (Helleyer, 1993).

2.4.6 Grmovnice

Okrasne grmovnice so cenjene zaradi arhitektonskih oblik, celoletne zanimivosti in ker so v vrtu odlično ogrodje za zasaditveno zasnovo. Če premišljeno posadimo skupaj zimzelene in listopadne grme, ustvarimo lepo podobo, ki nas bo razveseljevala vse leto. Zaradi velike številnosti se najde primeren grm za vsakršen vrt, za vsak kotiček in za vsakršen okus.

Grmi so lesnate rastline z več poganjki, ki oblikujejo ogrodje vej že od tal, v nasprotju s praviloma enim deblom večine dreves.

Pri izbiri grmov presodimo (preglednica 3), kako se bodo ujemali z ostalimi rastlinami v vrtu in ostalimi strukturnimi elementi, hišo ali dvoriščem. Grmi so marsikje povezujoča prvina, saj s svojo nižjo, zaobljeno gmoto oblikujejo prehod med togimi linijami stavbe ter mehkejšimi oblikami in teksturami rastlin na gredah in trati (Gardiner, 1996b).

Preglednica 3: Izbor grmovnic za zasaditev grajskega vrta (Helleyer, 1993).

LATINSKO IME	SLOVENSKO IME	UPORABA
<i>Berberis buxifolia</i>	pušpanolistni češmin	za sajenje v skupine, posamično, grobove in skalnjake
<i>Buxus microphylla</i>	pušpan, zelenika	za obrobke gred, nizke žive meje v geometrijsko oblikovanih vrtovih
<i>Buxus sempervirens</i>	pušpan, zelenika	za podrast, obrobke gred
<i>Cornus kousa</i>	dren, svib	samostojne zasaditve,
<i>Cotoneaster dammeri</i>	panešpljica	pokrovna rastlina
<i>Cotoneaster salicifolius</i>	vrbolistna panešpljica	prekrivanje tal, suhozidi, žive meje
<i>Daphne blagayana</i>	blagajev volčin	za prekrivanje tal
<i>Hamamelis intermedia</i>	nepozebnik	obhišni vrtovi, parki, soliterno ali v skupini, ob poteh, terasah
<i>Mamamelis mollis</i>	nepozebnik	vrt, park, soliterno
<i>Prunus laurocerasus</i>	lovorikovec	žive meje
<i>Rhododendron japonicum</i>	sleč	kombinacija z drugimi rastlinami, soliteri
<i>Spiarea x arguta</i>	medvejka	za živice
<i>Spiraea thunbergii</i>	mevejka	večje skupinske zasaditve, prekrivenje tal, žive meje

2.4.7 Cvetoče grede in korita

To je prostor namenjen predvsem enoletnicam in dvoletnicam. Z enoletnicami in dvoletnicami lahko dosegamo različne barvne učinke. Enoletnice zacvetijo zelo kmalu, dvoletnice pa največkrat prvo leto razvijejo zelene dele, drugo leto pa bogato zacvetijo. Sadimo jih na grede in v korita. V korita jih sadimo takrat ko nimamo primernih tal za sajenje, prav tako pa rastline zaščitimo pred pleveli. Enoletnice in dvoletnice lahko kombiniramo z grmovnicami, trajnicami in čebulnicami. Skupaj tvorijo zanimive barvne kombinacije in oblike. Z njimi lahko zapolnujemo prazna mesta (Helleyer, 1996).

2.5 OSKRBA

2.5.1 Oskrba drevoreda

Za sajenje drevoreda je zelo pomembna kakovost sadik. Če sadimo velike sadike, ki so dražja, potem z dreves nimamo veliko dela. Če sadimo manjše sadike, je pri oskrbi potrebno paziti na pravočasno obvejevanje.

Pri nekaterih posebnih vrstah in sortah pri rezi drevja na glavo redno skrajšamo vso krošnjo na kratke štrclje. Ti poženejo goste tanke veje in oblikujejo eno samo gosto krošnjo. Tako dosežemo pravilno oblikovan, celo umeten učinek, kar je koristno tam, kjer bi naravna krošnja metala preveč sence ali ovirala promet. Z rezjo in oblikovanjem dreves je potrebno začeti že nekaj let po sajenju, torej ko so ta drevesa še mlada. Če se čaka predolgo, so potrebni grobi posegi v drevo, ki močno načnejo njegovo zdravje in skrajšajo življenjsko dobo (Šiftar, 2006).

S prepletanjem drevja ustvarimo elegantno obliko. Stranske veje napeljemo vodoravno, drugo rast pa režemo ali prepletamo v navpičen zaslon (Gardiner, 1996a).

2.5.2 Oskrba dreves v skupinski zasaditvi

V skupinski zasaditvi dreves se veje pogosto prepletajo. Zato je dostop svetlobe in zraka omejen. Da pa bi to preprečili, izrežemo nekatere veje, ki kvarijo ravnovesje. Poleg notranjih vej pa odstranjujemo ves mrtev in obolel les ter izrazito šibke veje in bohotivke. Rez izvedemo čim bolj skrbno, da drevo čim manj poškodujemo. Mlada drevesa pod krošnjo ne smejo biti porasla s travo ali plevelom, ker jim jemljejo hranila in vodo ter tako upočasnijo rast. Gnojenje izvajamo tam, kjer so tla revna s hranili in v prvih letih sajenja. Da bi drevesa potrebovala čim manj oskrbe jih moramo posaditi na ustrezno rastišče oziroma izbrati primerno vrsto in sorto. Pri nakupu dreves pazimo na kakovost sadike, saj stroški rezjo večjega drevesa presegajo stroške sajenja drevesa (Gardiner, 1996a).

2.5.3 Oskrba vodnega vrta

Vodne rastline ne potrebujejo veliko nege, vendar pa moramo občasno razdeliti in presaditi rastline, kar pripomore k lepšemu in zdravemu videzu. V jeseni moramo odstraniti vse odmrlo rastlinje. Občutljive rastline odstranimo iz bazena in jih, prezimujemo v vedru vode na mestu, ki je zavarovano pred zmrzaljo. Pazimo pa tudi, da nam bazen ne zamrzne čez celotno površino kar povzroča razpoke, zato si pomagamo s plavajočo žogo ali grelci vode (Robinson, 1996).

2.5.4 Oskrba grmovnic

Pri oskrbi grmovnic poleg izrezovanja odmrlega lesa in divjakov poskrbimo tudi za zalivanje, vendar le v daljših obdobjih suše. Najbolje je, da zalivamo zvečer, ko je izhlapevanje manjše. Gnojenje in zastiranje grmovnicam večinoma koristi, zato uporabljamo organska in anorganska gnojila, ki so na voljo v različnih oblikah. Ker pa pleveli tekmujejo z grmi za hranila in vlago, le-ta redno odstranjujemo, dokler se grmi ne zgostijo do take mere, da zadušijo plevel. Nekaterim grmovnicam pa je potrebno odstranjevati tudi odcvetela socvetja, zato da preusmerimo energijo v rast in izboljšamo sposobnost cvetenja v naslednji rastni dobi (Gardiner, 1996b).

2.5.5 Oskrba plezalk in ovijalk

Za zdravo rast potrebujejo vsakoletno gnojenje in stalno vlažna tla okoli osnove. Plezalke in ovijalke v posodi moramo redno presajati ali jim zamenjati vsaj zgornjo plast zemlje. Pomembno je primerno zalivanje. Odstranjevanje odcvetelih socvetij podaljšuje cvetenje. Rastline moramo varovati pred boleznimi, škodljivci in mrazom (Boisset, 1996).

3 MATERIALI IN METODE DE LA

3.1 LOKACIJA VR TA

Vrt najdemo na sevniškem gradu, ki se nahaja na vzpetini nad starim mestnim jedrom Sevnice že od zgodnjega srednjega veka. Parcela na kateri stoji grad meri okoli 11 arov, grajska posest meri približno 4 ha, od katerih je ohranjenega 1 ha vrta okoli gradu, ostalo zemljišče je prerasel gozd, kulturne terase, ki merijo 20 arov.

Kot poglavitno metodo našega raziskovalnega dela smo uporabili terensko raziskavo grajskega vrta. Najprej smo si ogledali v kakšnem stanju se danes nahaja vrt, nato pa smo po literarnih podatkih primerjali vrt nekoč in danes. Popisali smo drevesa grajskega vrta in jih opazovali od pomladi do jeseni, ker so le to živi dejavniki okolja.

3.2 ANALIZA STANJA

Podatke o vrtu smo pridobili na več načinov:

- s fotografiranjem vrta
- opazovanjem vrta preko letnih časov
- pregledom literature
- z popisom rastlinskih vrst v grajskem vrtu

3.3 METODA DE LA

V grajskem vrtu smo opazovali 13 drevesnih vrst.

Preglednica 4: Popis drevnine v grajskem vrtu.

BOTANIČNO IME	SLOVENSKO IME
<i>Acer campestre</i>	maklen, poljski javor
<i>Aesculus hippocastanum</i>	divji kostanj
<i>Carpinus betulus</i>	beli gaber
<i>Cupressocyparis leylandii</i>	lejlandska pacipresa
<i>Ginkgo biloba</i>	ginkovec
<i>Fagus sylvatica</i> 'Cuprea'	rdeče listna bukev
<i>Fraxinus excelsior</i>	veliki jesen
<i>Picea abies</i>	navadna smreka
<i>Platanus occidentalis</i>	ameriška platana
<i>Quercus robur</i>	dob
<i>Sequoiadendron giganteum</i>	mamutovec
<i>Taxus baccata</i>	navadna tisa
<i>Tilia platyphyllos</i>	navadna lipa

4 REZULTATI

Ob pregledu literature in vrta na sevniškem gradu smo prišli do spoznanja, da se je vrt močno spremenil. Od nekdanje zasaditve so ostale drevesne vrste, kot so platane, rdečelistne bukke, beli gabri, lipe, jeseni, ginkovec in podatki v obliki pisnih virov. Vrt se je skozi stoletja močno spreminjal, dodajali so mu kulturne terase na katerih je bil urejen zelenjavni vrt, rasla je vinska trta in sadno drevje, na novo so uredili cesto na severnem pobočju, ki so jo zasadili z drevorednim divjim kostanjem.

4.1 ZGODOVINSKA UREDITEV

V začetku so bili to predvsem koristni vrtovi z različnimi zelišči, ograjeni pred divjadjo. V obdobju renesanse in baroka pa je vrt pridobil na okrasni vrednosti in se je dovršen del življenja odvijal v njem.

Na začetku 19. stoletja so odstranili obzidje in zasuli obrambne jarke ter uredili vrt. Na grajski ravnici sta bila dva geometrijska vrtova, vzhodno, in zahodno ob gradu, povezovala ju je zvijugana pot. Kot je razvidno iz zapisov, so v drugi polovici 19. stoletja vrt preuredili in ga zasadili z drevesi. Nekatere najdemo v vrtu tudi danes. Poleg grajskega vrta so uredili številne poti, ki so vodile na grad in jih posadili z drevorednimi drevesi, kot je divji kostanj. Uredili so škarpirane terase, na katerih je rasla vinska trta in sadno drevje. Na najvišji terasi je bil zelenjavno-zeliščni vrt, kasneje pa so tam postavili steklenjak v katerem so prezimovale eksotične posodovke (Simič in Kolšek, 2000).

4.2 SEDANJA UREDITEV

4.2.1 Deli vrta

Grajski vrt

Razprostira se vzhodno in zahodno ob gradu. Danes v njem najdemo izstopajoče drevesne vrste (preglednica 4). Na zahodni ravnici imamo skupino dreves, ki jo sestavljajo platane, rdečelistna bukev in hrast ter za njimi pobočje, ki je poraslo s smrekami. Samostojno na vzhodni ravnici raste mamutovec in ob skrbnikovi hiši navadna lipa in rdečelistna bukev. Zahodna stran pobočja je porasla z gozdom.

Na vzhodni ravnici raste soliterno lejlandska pacipresa, na robu ravnice rastejo veliki jesen, beli gaber, ginkovec in tisa.

Poleg drevesnih vrst, ki jih najdemo v vrtu, k živahnosti barv doprinešajo tudi enoletnice in dvoletnice, ki rastejo v koritih na zahodni ravnici.

4.2.1.1 Opis zanimivih drevesnih vrst v grajskem vrtu

***Fagus sylvatica* 'Cuprea' - rdečelistna bukev**

Vzgojena iz semena, mladi listi so temno rdečerjavi, ki poleti pozelenijo. Rabi sveža, globoka tla, prenaša senčno in sončno lego. Ker potrebuje za rast veliko prostora jo sadimo v večje vrtove in parke (slika 5) (Noordhuis 2004).

Listi rdečelistne bukve se poleti obarvajo redečerjavo in vnesejo v vrt barvitost. Prav tako ustvari močan vizualen poudarek, saj raste pred platanami in tako poudari očitno nasprotje med barvami. Zato je skupinska zasaditev primerna za to drevo.

Slika 5: Rdeče listna bukev na sevniškem grajskem vrtu.

***Sequoiadendron giganteum* – mamutovec**

Pri nas je odporen proti mrazu, poškodbe v hudih zimah hitro porjavijo. Mamutovec (slika 6) zahteva globoka tla, precej zračne vlage, predvsem pa prosto lego iz vseh strani, da obdrži veje vse do tal. Krošnja je stožčasta, gosta, iglice so kratke, storži ovalni.

V vrtu raste mamutovec samostojno, vendar zaradi sosednjih dreves, ni mogel razviti pravilne stožčaste oblike, ki je značilna za to drevo, prav tako, pa ni dosegel povprečne višine 40 m, zato bi ga lahko posadili na bolj osamelo lego, da bi se razvil iz vseh strani.

Slika 6: Mamutovec v grajskem vrtu.

***X Chupressocyparis leylandii* – lejlandska pacipresa**

Zimzelena rastlina, ki je križanec med debeloplodno cipreso in nutkansko pacipreso in je hitro rastoči iglavec (slika 7).

Ljelandska pacipresa je v naših podnebnih razmerah prava redkost, saj ne prenaša nizkih temperatur. Raste na osamelem, senčnem mestu, vendar pa zaradi nižjih zimskih temperatur, ni razvila pravilne piramidalne krošnje.

Slika 7: Lejlandska pacipresa.

Kulturne terase

Kulturne terase, kot že samo ime pove, so bile namenjene kulturnim rastlinam, kot so sadno drevje, vinska trta, zelenjava in zelišča.

Nahajajo se na južnem pobočju grajskega griča, ki je primerno za gojenje kulturnih rastlin. Danes na teh terasah raste vinska trta, modra frankinja in žametna črnina.

Edina pomanjkljivost vinograda (sliki 8 in 9), ki je mlad nasad ter, da terase, na katerih raste niso pokošene, kar daje videz zanemarjenosti in zapuščenosti. Hkrati pa trata jemlje hranila mladim rastlinam, kar upočasni njihovo rast.

Slika 8: Kulturne terase na sevniškem gradu.

Slika 9: Vinska trta, posajena na terasah sevniškega gradu.

Drevored

Drevje sadimo v vrsti oziroma v pasovih in z njim poudarimo žariščni motiv, kot je hiša ali fontana. Z geometrijsko rezjo poudarimo posebnost, z naravno rastjo pa naraven videz.

Po severnem pobočju se vije cesta, ki je bila posajena z drevoredom divjih kostanjev. Danes je od tega drevoreda (slika 10) ostalo le malo divjih kostanjev, ki propadajo zaradi bolezni. Zato danes poleg divjih kostanjev najdemo v drevoredu hrast, bukev, gaber, smreko, lipo. Ker je severni del grajskega pobočja porasel gozd, danes drevored nima zelenega učinka, saj le s težavo ločimo med gozdom in drevoredom.

Slika 10: Drevored na severnem pobočju grajskega griča.

Vodni bazen

Voda nas vedno prevzame ter v nas prebudi posebne občutke, odvisno od tega, v kakšni obliki se pojavlja, vrtu pa daje svojevrsten čar. Predstavlja življenjsko okolje za specifične vrste rastlin in daje zavetje mnogim živalim. S svojim gibanjem, zvokom in odsevi se vrt neprestano spreminja. Najbolj znana oblika vodnega motiva je bazen.

Ob vznožju stopnišča na zahodni strani gradu se nahaja klesan vodni bazen (slika 11), ki danes nima uporabne funkcije, je samo sled nekdanj bogatega vrtnega življenja.

Slika 11: Klesan ovalni vodni bazen.

Zelenjavni vrt

Zelenjavni vrt so imeli ljudje v bližini bivališč in je bil namenjen samooskrbi. Zelenjavni vrt na gradu Sevnica se je nahajal na najvišji terasi na južnem pobočju in je bil v prvi vrsti namenjen pridelovanju zelenjave in zdravilnih zelišč. Nato so v 19. stoletju na mestu zelenjavnega vrta postavili steklenjak, ki je stal tam še precej let po drugi svetovni vojni. Danes pa tudi tu raste vinska trta.

Pleزالke in ovijalke

V grajski vrt bi se prav dobro podale pleزالke in ovijalke, saj z njimi lahko prikrijemo zidove, škarpe bodisi preraščajo pergole. V vrt bi lahko posadili pleزالke in ovijalke, da bi preraščale grajske škarpe.

Grmovnice

Grmovnice so v marsikaterem vrtu nepogrešljiv vezni element, ki povezuje vrt v celoto in blažijo ostre linije. Izbiramo lahko med vednozelenimi in listopadnimi grmovnicami, ki pa jih v našem grajskem vrtu ne najdemo.

Cvetoče grede in korita

Na cvetočih gredicah (slika 12) in koritih so nepogrešljiv del vsakega vrta enoletnice in dvoletnice, ki s svojo barvitostjo vnesejo v vrt pestrost. Ker je v grajskem vrtu malo prostora, namenjenega tem rastlinam, so jih, razen v gredo, posadili tudi v korita in tako vnesli živahnost barv.

Cvetoče rastline, ki jih najdemo v grajskem vrtu:

- zmajeva krila (*Begonia* 'Dragonfly')
- žametnica (*Tagetes* sp.)
- lotus (*Lotus* sp.)
- rdečelistni skrečnik (*Ajuga reptans* 'Atropurpurea')
- kadulja (*Salvia splendens*)
- vrtnica (*Rosa* sp.)
- različne pokrovne rastline (*Vinca* sp., *Hedera* sp., *Ajuga reptans* 'Atropurpurea').

Slika 12: Cvetoča greda v grajskem vrtu.

4.2.2 Vrt skozi leto

Rdeče listna bukev je zanimiva, ker v poletju spremeni barvo listov iz zelene v rdečerjavo, kar vnese v vrt barvno spremembo.

Lejlandska pacipresa in mamutovec sta zanimiva skozi vse leto, tudi pozimi, ko ostala drevesa odvržejo liste. Lejlandska pacipresa pa je zanimiva tudi zaradi svoje mogočne rasti, saj le ta ni navpična ampak raste poševno. Takšno rast je najverjetneje dobila zaradi vetra.

Platana, ki se nahaja v skupinski zasaditvi, je s svojo mogočnostjo okrasna skozi vse leto, saj je v zimskem času okrasno njeno lubje, v jeseni pa dobi rumeno listje.

Slika 13: Lubje platane, ki krasi vrt tudi v zimskih mesecih.

V spomladanskih in poletnih mesecih pa vrt pridobi barvitost s cvetočimi enoletnicami in dvoletnicami, ki rastejo v cvetličnih koritih na zahodni ravnici (slika 13).

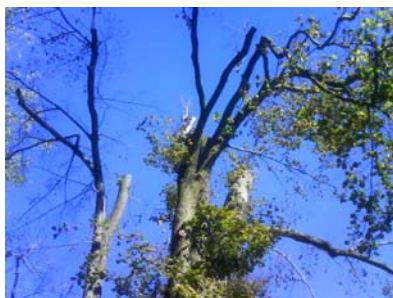

Slika 14: Cvetlična korita na zahodni ravnici.

Edina pomanjkljivost vrta skozi leto je, da je v zimskem času monoton, saj v vrtu prevladujejo visokodebelna listopadna drevesa, izjema sta mamutovec in lejlandska pacipresa. Zato bi v vrtu lahko posadili vednozeleno grmovnico in drevesa z zanimivim lubjem. V pomladanskem in poletnem času pa bi živahnost barv vnesli z plezalkami in ovijalkami, ki zakrijejo nelepe prvine.

4.3 OSKRBA RASTLIN V VRTU

Pri ogledu vrta smo opazili, številne napake pri rezi rastlin (slika 14), kar ima za posledico predvsem moteč videz, drevesa kljub temu nemoteno nadaljujejo z rastjo.

Slika 15: Nepravilna rez drevesa (lipa).

Trava je redko košena, kar daje videz zanemarjenosti in pri kulturnih terasah kjer je zasajena vinska trta, jemlje hranila.

Drevored danes skoraj da ni razpoznaven, saj pobočje pod njim prerašča gozd, ki bi ga bilo potrebno preredčiti.

Vinska trta na kulturnih terasah ni oskrbovana, kar pa je pri mladem nasadu pomembno (slika 15). Visoka trava in plevel so agresivnejši od trte in ji jemljejo vodo in hranila, ki so nujno potrebna za razvoj vinske trte.

Slika 16: Neoskrbovan mlad nasad vinske trte na kulturnih terasah sevniškega gradu.

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

Izbor rastlin je, kot smo ugotovili, zelo številčen, zato je možnost spremembe, nadgradnje in dodelave grajskega vrta odvisna od interesa in zmožnosti lastnika.

5.1 PRIMERJAVA GRAJSKEGA VRTA NEKOČ IN DANES

Grajski vrt je skozi čas izgubil svojo prvotno zasnovo. S prehajanjem gradu od lastnika do lastnika je tudi grajski vrt doživel močne spremembe. Na spremembe grajskih vrtov pa so vplivale tudi evropske smernice oblikovanja vrta.

Kot je razvidno iz franciscejskega katastra iz leta 1825 sta geometrijska vrtova na vzhodnem in zahodnem platoju nadomestile skupine dreves in posamezni soliteri. Nekateri lahko v vrtu najdemo še danes. Med izstopajočimi drevesnimi primerki, ki so kljub močnemu preredčenju v preteklih desetletjih danes še ohranjeni, je poleg mogočnih hrastov, platan, divjih kostanjev, rdečelistnih bukev, belih gabrov, jesenov in lip potrebno omeniti še lejlandsko pacipreso.

Zelenjavni vrt, ki se je razprostiral na najvišji terasi so v 19. stoletju nadomestili z vrtnarijo in steklenjakom, ki je služil prezimovanju zahtevnih rastlinskih vrst. Večji steklenjak je stal na najvišji terasi še nekaj časa po drugi svetovni vojni, danes pa tu raste vinska trta.

Na škarpiranih kulturnih terasah na južnem grajskem pobočju je rasla vinska trta in žlahtno sadno drevje. Danes so ponovno oživili terase in jih zasadili z vinsko trto.

Vodni bazen se nahaja ob vznožju stopnišča na zahodni ravnici, ki pa ne opravlja svoje funkcije in je brez vode in življenja.

5.2 VIZIJA ZA PRIHODNOST

Glede na to, da grad služi kot razstavni prostor in protokolarni objekt, mora tudi grajski park dajati videz urejenosti in negovanosti. Do danes v vrtu niso bile narejene bistvene spremembe, čeprav se prenova obeta že vrsto let. Drevesa razen rezi in še ta ni pravilna, niso bila deležna nobene nege in bolj ali manj propadajo. Poleg tega tudi kulturne terase niso negovane in dajejo obiskovalcu videz zanemarjenosti. Park je na severnem pobočju prerasel gozd.

Za novo ureditev ali dosaditev že obstoječega vrta priporočamo rastlinske vrste in sorte, ki imajo dobre parkovne lastnosti. Ni pomemben samo videz rastline, ampak tudi kako rastlina prenaša klimatske in rastiščne razmere, v katerih bo rasla. Poleg klimatskih razmer moramo poznati tudi skrajne višine in širine, ki jih bo drevo oziroma rastlina dosegla. Pri izbiri rastlin si lahko pomagamo z avtohtonimi vrstami, ki so prav tako dekorativne kot eksotične vrste in so že prilagojene na naše razmere. V vrtu naj vedno

prevladuje ena vrsta drevja, ostale pa so njene spremljevalke, posebno zanimivo drevo posadimo v ospredje vrta.

Zelo pomembno je tudi, katere rastline bomo sadili, saj se pri nekaterih zgodovinskih drevesnih vrstah pojavljajo bolezni, ki jih v preteklosti ni bilo. Zato je smotrno razmisliti ali bomo sadili drevesne vrste, kot je divji kostanj ali nekateri javorji, ker jih napadajo bolezni.

Ker je objekt namenjen protokolarnim, kulturnim, konferenčnim srečanjem in se v njem nahaja poročna dvorana, bi lahko vrt obdali z drevjem, plezalkami in ovijalkami ali cvetočimi grmovnicami, ki prinesejo v vrt barvitost, ki je v grajskem vrtu primanjkuje. Prav tako pa bi v vrt lahko posadili vednozeleno in listopadne grmovnice, ki bi vrt povezale v celoto in blažile ostre linije tudi preko zime.

6 POVZETEK

Diplomska naloga izhaja iz potrebe po ureditvi in obnovi vrta ob sevniškem gradu. Ker je grad del naše kulturne dediščine in ima tudi v sedanjem času pomembno funkcijo, je smotno, da daje tudi vrt videz urejenosti.

Grajski vrtovi so se razvijali in spreminjali tekom stoletij po vzoru evropskih smernic, zato ne smemo zanemariti že obstoječih rastlinskih vrst in prvin. Če lahko rastline in drevesa ohranimo z rezjo in drevesno kirurgijo le to storimo, saj se v vrtu nahajajo nekatere zelo zanimive vrste.

V vrtu so se ohranile drevesne vrste kot so platane, rdečelistne bukve, beli gabri, lipe, jeseni, ginkovec, mamutovec in lejlandska pacipresa. Na kulturnih terasah so ponovno posadili vinsko trto.

Poleg visokodebelnih dreves v vrtu primanjkujejo grmovnice, plezalk in ovijalk s katerimi lahko zakrijemo škarpe in nelepe prvine. Grmovnice pa v jesenskem in zimskem času blažijo ostre linije in predstavljajo vezni element v vrtu.

Glede na to, da je izbor rastlin, ki jih imamo na izbiro za sajenje vrta zelo številčen, bi za obnovo uporabili rastline, ki so prilagojene našim klimatskim razmeram. Poleg klimatskih razmer pa ne smemo zanemariti velikosti vrta, ker od nje zavisi, katera drevesa in rastline bomo izbrali. Postavlja se vprašanje o smotnosti uporabe zgodovinskih drevesnih vrst, kot je divji kostanj, ker je močno dovzeten za bolezni.

Lastniki grajskega vrta bi morali več pozornosti nameniti rastlinskim vrstam v vrtu in ne samo objektu. Pri izbiri rastlin in ureditvi vrta, pa bi se morali osredotočiti na funkcije, ki jih ima grad.

7 VIRI

- Bernard A. 1999. Okrasni vrt. Ljubljana, Kmečki glas: 351 str.
- Boisseti C. 1996. Vzpenjalke. V: Enciklopedija vrtnarjenja. Žnideršič M.(ur.). Ljubljana, Slovenska knjiga: 103 str.
- Gardiner J. 1996a. Okrasno drevje. V: Enciklopedija vrtnarjenja. Žnideršič M.(ur.). Ljubljana, Slovenska knjiga: 32 – 36
- Gardiner J. 1996b. Okrasne grmovnice. V: Enciklopedija vrtnarjenja. Žnideršič M. (ur.). Ljubljana, Slovenska knjiga: 63 – 67
- Helleyer A. 1993. Plezalke in stenske rastline. Ljubljana, Založba mladinska knjiga: 47 str.
- Hellyer A. 1996. Enoletnice in dvoletnice. V: Enciklopedija vrtnarjenja. Žnideršič M. (ur.). Ljubljana, Slovenska knjiga: 172 – 176
- Kolšek A. 1995. Parki in vrtovi gradu Sevnica. V: Zgodovinski parki in vrtovi v Sloveniji. Batič J. (ur.). Ljubljana, Ministrstvo za kulturo: 105 - 107
- Mastnak M. 1999. Ob ribniku. Vrtnar, 8, 3: 10 – 13
- Mavrič D. 1999. O vrtni umetnosti. Vrtnar, 7, 2: 22 – 23
- Noordhuis K.T. 2004. Enciklopedija vrtnih rastlin, Ljubljana, Tehniška založba Slovenije: 323 str.
- Ogrin D. 1993. Vrtna umetnost sveta, Ljubljana, Pudon – EWO: 34 str.
- Robinson P. 1996. Vodni vrt. V: Enciklopedija vrtnarjenja. Žnideršič M.(ur.). Ljubljana, Slovenska knjiga: 244 – 247
- Simič M., Kolšek A. 2000. Zgodovinski vrtovi Dolenjske in Posavja. Novo mesto, Dolenjska založba: 63 str.
- Stopar I. 1993. Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji: med Kozjanskim in porečjem Save. Ljubljana, Viharnik: 118 str.
- Sušnik S. 1999. Zeliščni vrtovi nekoč. Vrtnar, 7, 2: 26 – 28
- Šiftar A. 2006. Kdaj je najprimernejši čas za obrezovanje dreves. Vrtnar, 15, 6: 12 – 13
- Wright T. 1996. Načrtovanje in oblikovanje vrta. V: Enciklopedija vrtnarjenja. Žnideršič M.(ur.). Ljubljana, Slovenska knjiga: 29 – 30

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju doc. dr. Gregorju OSTERCU za pomoč pri oblikovanju in dokončni pripravi diplomske naloge.

Nazadnje se zahvaljujem svojim staršem in sestri, ki so mi stali ob strani čez celo študijsko pot.